

ՄԻԱԿ/ՁԻԱԿ

ԱՌՈՂՋ ԱՊՐԵԼԱԿԵՐՊԻ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳ ՍԵՌԱԿԱՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑՑ ՏՍՏ ՀԱՄԱՐ

«Մենք Հանուն Քաղաքացիական Հավասարության» ՀԿ

«Մենք Հանուն Քաղաքացիական Հավասարության» ՀԿ

**ՄԻԱԿ/ՁԻԱՐ. ԱՌՈՂՋ ԱՊՐԵԼԱԿԵՐՊԻ
ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳ ՍԵՌԱԿԱՆ ՎԱՐՔԱԳԾԻ
ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ ՏՍՏ ՀԱՄԱՐ**

Կենսաբանական գիտությունների թեկնածու՝
Կ. Լ. ԲԱԴԱԼՅԱՆ

ՍԵՌԱԿԱՆ ԲԱԶՄԱԶԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՍԵՌԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇԿԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՍԵՌԱԿԱՆ ՎԱՐՋԱԳԻԾ

ՍԵՌԱԿԱՆ ԿՈՂՄՆՈՐՈՇՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սեռական կողմնորոշվածությունը մարդու սեռական չորս բաղադրյալներից մեկն է: Դա մարդու մշտական **հուզական, զգայական, զգացմունքային և սեռական ցանկության** հակումներն են որոշակի սեռի անձանց հանդեպ:

Սեռականությունը բնորոշող մյուս երեք բաղադրյալներն են մարդու **կենսաբանական սեռը, սեռական նույնականացումը** (թե ինչդեպ է մարդն իրեն ընկալում հոգեբանական շեսակեփոխ՝ որդես շղամարդ, թե՞ որդես կին) և **սեռի սոցիալական դերը** (կնոջ կամ շղամարդուն բնորոշ վարագիծն է, որը համադասասխանում է սվյալ հասարակության մշակութային արժեքներին ու ընդունված չափանիշներին):

Ընդունված է համարել, որ գոյություն ունեն սեռական կողմնորոշվածության երեք շեսակներ՝ **սարասեռական, նույնասեռական և երկսեռական:**

Տարասեռական կողմնորոշվածություն: Սա անձի մշտական հուզական, զգայական, զգացմունքային և սեռական ցանկության հակումն է հակառակ սեռի ներկաերի նկատմամբ: Նույնասեռականները զրգովում և սեռական բավականություն են ստանում իրենց իսկ սեռին դասկանող ներկայացուցիչների հետ կենակցելուց:

Երկսեռական կողմնորոշվածություն: Անձի մշտական հուզական, զգայական, զգացմունքային և սեռական ցանկության հակումն է և՛ իր սեռի, և՛ հակառակ սեռի ներկայացուցիչների նկատմամբ: Երկսեռականները զրգովում և սեռական բավականություն են ստանում և՛ շղամարդկանց, և՛ կանանց հետ կենակցելուց:

Նշենք նաև, որ որոշ մարդկանց մոտ կարող է դիտարկվել **անսեռականություն**, ինչն անձի մոտ սեռական կողմնորոշվածության և սեռականության ցանկացած դրսևորումների բացակայությունն է:

Մարդու սեռականությունը լիարժեք ուսումնասիրելիս հարկավոր է նաև դարգաբանել սեռականության մյուս բաղադրյալները: Տարբերում են մարդու կենսաբանական սեռի երկու շեսակ՝ **արական և իգական**, սակայն որոշ նորագույն շեսություններ **միջանկյալ սեռը** (ինտերսեռը) դիտարկում են որդես **երրորդ կենսաբանական**

սեռ: Խոսելով մարդու կենսաբանական սեռի մասին՝ անհրաժեշտ է նշել, թե սեռական սարբերակման որ մակարդակն է դիտարկվում: Ըստ այդմ, դիտարկում են՝

- 1. գենետիկական սեռ,** որը բնորոշվում է մարդու ֆրոնոսոմային հավաքակազմով և լինում է XX (իգական), XY (արական), ինչ-դեպ մաս հնարավոր են միջանկյալ սարբերակներ՝ XXY (ինտերադիկ) և XYY (ինտերսոլա),
- 2. գոնադային սեռ,** որը բնորոշվում է սեռական գեղձերի առկայությամբ, որոշիչ է սեռմնարանի կամ ձվարանի առկայությունը, սակայն հնարավոր է մաս երկու գեղձերի միաժամանակյա առկայություն (հերմոֆրոդիսիզմ): Չդիտարկվում է բացառել մաս սեռական գեղձերի միջանկյալ սարբերակները (օրինակ՝ օվոտեստիս),
- 3. անասոմիական սեռ,** որը բնորոշվում է մարդու արտաքին կամ ներքին սեռական օրգանների առկայությամբ,
- 4. մանկաբարձական սեռ,** որը դիտարկվում է և բնորոշվում է մանկաբարձի կամ գինեկոլոգի կողմից՝ համաձայն հղի կնոջ կլինիկական զննումների,
- 5. ծննդյան սեռ,** որը նորածնի սեռն է, բնորոշվում է ծնունդն ընդունող մանկաբարձի կամ գինեկոլոգի կողմից,
- 6. հորմոնային սեռ,** որը բնորոշվում է անձի սեռական գեղձերի կողմից արտադրվող սեռական հորմոնների ֆանակական և երկրորդային սեռական հասկանիչների առկայությամբ (հաճախ հորմոնային խանգարումները անձի հորմոնային սեռի և անասոմիական սեռի սարբերության դասառնում են),
- 7. անձնագրային սեռ** կամ անձի փաստաթղթերում նշված սեռ, որը կարող է չհամընկնել ծննդյան սեռի հետ (օրինակ՝ հերմոֆրոդիսիզմի կամ ՏՐԱՍՍ սեռականության դեպքում):

Մարդու սեռականության ամբողջական դասակարգումը սահմանափակվում կարևոր դեր են խաղում մաս անձի հոգեբանական և սոցիալական սեռերի բնութագրումը:

Անձ հոգեբանական սեռը որոշվում է նրա՝ որևիցե սեռին դաս-

կանելու ինֆնազգացողությամբ և սեռական նույնականացմամբ: Հնարավոր են դեղեր, երբ մարդու սեռական նույնականացումը չի համընկնում նրա կենսաբանական սեռի կամ սեռերից ոչ մեկի հետ: Այս մարդիկ կոչվում են անդրոգեններ: Նման նույնականացում կարող է դիտարկվել նաև անձի սոցիալական սեռի որոշման դեղում:

Անձի սոցիալական սեռը կամ գենդերն աշխարհագրական, էթնիկ, սոցիալական և դասնամշակութային նորմերի վրա հիմնված սեռի ավանդական սարանջատումն է արականի և իգականի: Այս սարանջատման հիմքում ընկած են հասարակության կողմից ընդունված անձի կարծաթիղային դերակատարումները: Սակայն, ինչդեպ նվազ, լինում են դեղեր, երբ անձի սոցիալական սեռը չի համընկնում ո՛չ արական, ո՛չ էլ իգական սեռական դասակարգումների հետ: Մարդկանց, որոնք իրենց վերադասում են թե՛ արական և թե՛ իգական կարծաթիղային դերակատարումներ, անվանում են **երկգենդերներ**, իսկ նրանց, ովքեր իրենց չեն դասում ո՛չ արական, ո՛չ էլ իգական սոցիալական սեռին, անվանում են **անգենդերներ**:

ՍԵՌԱԿԱՆ ՎԱՐՔԱԳԻԾ

Մարդու սեռականությունն ուսումնասիրելիս հարկ է նաև սեռական կողմնորոշվածությունը սարանջատել **սեռական վարքագիծ**: Ինչդեպ սեռական կողմնորոշվածությունը, այնդեպ էլ սեռական վարքագիծը կարող է լինել սարասեռական, նույնասեռական և երկսեռական:

Հարկ է նաև ընդգծել, որ եթե անձն այնդիսի սեռական վարքագիծ է ցուցաբերում, որը միանգամայն սարբերվում է իր սեռական կողմնորոշվածությունից, ադա այս դեղում բացակայում են սեռական կողմնորոշվածությանը բնորոշ մշական հուզական, զգայական, զգացմունքային և սեռական ցանկության հակումները: Օրինակ, բոլոր սարասեռական կողմնորոշվածություն ունեցող անձինք, որդեպ կանոն, ցուցաբերում են սարասեռական վարքագիծ: Սակայն, հայնսնվելով այնդիսի միջավայրում, ուր բացակայում են հակառակ սեռի ներկայացուցիչները (կալանավայրեր, երկարաժամկետ ծովագնացություններ, զինծառայություն), կամ զուհ կենսափորձ փեռք բերելու նդաակով, երբեմն էլ՝ ալկոհոլի, թմրամիջոցների կամ այլ

ազդակների ազդեցության սակ, նրանք կարող են դասահական սեռական հարաբերություններ ունենալ նույն սեռի ներկայացուցիչների հետ: Վերադառնալով բնականոն միջավայր (կամ այլ ազդակների բացակայության դեղմում)՝ սարասեռականները կան չեն կիրառում նույնասեռական վարձագիծ, կան էլ կիրառում են՝ որոշակի ցահադիսական նկատառումներից ելնելով (օրինակ՝ առևտրային սեփա աշխատողները ոչ միշտ ունեն նույնասեռական կողմնորոշվածություն, սակայն կարող են նույնասեռական հարաբերությունների մեջ մտնել՝ փող վասակելու նպատակով): Այս դեղմում արդեն սարասեռականը հանդես է բերում նույնասեռական վարձագիծ:

ՄԻԱՎ/ՁԻԱԳ կանխարգելման ոլորտում միջազգային դասակարգմամբ՝ նույնասեռական վարձագիծ ունեցող շղամարդկանց ընդունված է անվանել շղամարդու հետ սեռական հարաբերություն ունեցող շղամարդ կամ **SUS** (MSM - man having sex with man), իսկ կանանց՝ կնոջ հետ սեռական հարաբերություն ունեցող կին կամ **ԿՍԿ** (WSW - woman having sex with woman): Այնուամենայնիվ, ՊԵՏԲ է հաշվի առնել, որ SUS-ն և ԿՍԿ-ն ավելի լայն հասկացություններ են, քան սեռական վարձագիծը: «Անձրևանոցային» սեռմիներ լինելով՝ իրենց մեջ ներառում են նաև նույնասեռական, երկսեռական և, անգամ, սարասեռական կողմնորոշվածություն ունեցող անձանց:

ՆՈՅՆԱՍԵՌԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԾԱԳՈՄՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ «ԲՈՒԺՈՒՄԸ»

ՆՈՒՅՆԱՍԵՌԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱԳՈՒՄՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այսօր հսակ դարձաբանումներ դեռևս գոյություն չունեն մարդու սեռական կողմնորոշվածության ծագումնաբանության և դաս-ճառաբանության վերաբերյալ՝ լինի այն սարասեռական, նույնասեռական, թե երկսեռական: Գոյություն ունեցող բոլոր վարկածներն էլ թերի են և լրացուցիչ ուսումնասիրություն են դահանջում՝ դրանք աղացուցելու կամ հերքելու նդասակով: Սակայն, չնայած բազմակարծությանը, ընդ որում՝ երբեմն հակասական և երբեմն ընդհանրական, այդ վարկածները կարելի է միախմբել որդես կես-նաբժեկական և, այնուհետև, սարաբաժանել 5 հիմնական ուղղվածությունների՝

- 1. համեմատական և էվոլյուցիոն կենսաբանության** բնագավառի հետազոտությունները դարձել են, որ նույնասեռական կողմնորոշվածությունն ունի կենդանական ծագում, և որ այն լայնորեն սարածված է կենդանական աժխարհում: Վերջին հետազոտությունների հիման վրա հաժվարկել են մոտ 450 սեսակի կենդանիներ, այդ թվում՝ թռչուններ, որոնց մոտ դիտվում են նույնասեռական վարագծի համանմանությունները, օրինակ՝ օրանգուսանգները, արու ծովափղերը, արու կետերն իրենց ժամանակի սասներոդ մասն անցկացնում են նույնասեռական հարաբերություններ ունենալով: Նույնասեռական վարագիծ է նկատվում նաև ցլերի և հովասակների մոտ, սակայն միայն այն դեղդերում, երբ միջավայրում բացակայում են էգերը: Նույնասեռական հարաբերություններ են դիտվում նաև կաղիկների մյուս ցեղասեսակների (գորիլաներ, շիմդանգներ), ծովային կենդանիներից՝ դելֆինների, ընսանի կենդանիներից՝ շների, կասուների մոտ: Հասկանժակական է այն, որ ըստ հետազոտությունների՝ կենդանական աժխարհում նույնասեռական դրսևորումները հիմնականում նկատվում են արուների մոտ:

Հետագա ուսումնասիրություններն օգնեցին բացատրել երևույթի կենսաբանական նժանակությունը: Պարզվեց, որ արուների նույնասեռական հարաբերությունները կենսաբանական միջոց են սերմնահեղուկի ալելցուկից ազատվելու համար, քանի որ սերմնարաններն ունեն որոժակի սարողություն և ի վիճակի

չեն կուսակելու անընդմեջ արժանապատիվ սերմնահեղուկը: Այստի-
սով, նույնաստեղծական հարաբերությունները, հաճախ նաև՝ բե-
րանային (օրինակ՝ շների մոտ), օգնում է նրանց ձերբազատվել
կուսակված սերմնահեղուկից՝ յեղ ազատելով արժանապատիվ նոր
բանակության համար:

Ի մի բերելով այն փաստը, որ նույնաստեղծականությունը հասուկ է
ոչ միայն մարդկանց, այլև կենդանիներին, հարկ է նշել, որ նույ-
նաստեղծական կողմնորոշվածությունը և վարագիծն ունեն բնա-
կան ծագում:

2. **Պայմանական ռեֆլեկտորային ռեսուրսները** միանգամայն
հակասում է վերը նշված ռեսուրսները, քանի որ սրա կողմնա-
կիցները գտնում են, որ նույնաստեղծականությունը կենսափոր-
ձի, դաստիարակության կամ միջավայրի զանազան ազդակ-
ների ներգործության կամ դրանց բոլորի բարդ համակցության
արդյունք է:

Այս ռեսուրսները ճալիս է մարդու սեռական կողմնորոշվածու-
թյան ամենադարձ բացատրությունը, որի համաձայն՝ եթե մար-
դու մոտ առաջին սեռական հարաբերությունը եղել է հակառակ
սեռի ներկայացուցչի հետ, ապա նրա մոտ ձևավորվում է դայ-
մանական ռեֆլեկտորային սարստեղծական հարաբերությունների նկատ-
մամբ, և հակառակը՝ եթե մարդու առաջին սեռական փորձը
եղել է իր իսկ սեռի ներկայացուցչի հետ, ապա նրա մոտ կզար-
գանա այդպիսի հարաբերություններ շարունակելու դայմանա-
կան ռեֆլեկտորային:

Այստիսով, մարդու սեռական կողմնորոշվածությունը, փաստ-
րեն, ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ դայմանական ռեֆլեկտորային: Այս ռեսուրսները
կարելի է միանգամից հերքել հենց միայն այն դասձառով, որ
գոյություն ունի երկսեռական կողմնորոշվածության երևույթը:

3. **Հորմոնաբանության** բնագավառի մասնագետները, ելնելով
այն փաստից, որ մարդու արական և իգական կենսաբանական
սեռերի սարբերակումը և երկրորդային սեռական հասկանի-
ների ձևավորումը դայմանավորվում են այս կամ այն հորմոնի
զերակայությամբ, առաջ քաշեցին մի վարկած, որի համաձայն՝
մարդու սեռական կողմնորոշվածությունը կարող է դայմանա-

վորված լինել օրգանիզմի հորմոնային հաշվեկռի կարգավիճակով:

Անցած դարի 70-ականներից սկսեց զարգանալ հորմոնաբանության նոր ուղղվածություն, որն այդդեպ էլ կոչվեց՝ նույնասեռական հորմոնաբանություն: Այս ուղղվածության մասնագետներն իրենց առջև երկու խնդիր էին դրել՝ դարզաբանել, թե արդյո՞ք նույնասեռականների մոտ առկա՞ են հորմոնալ շեղումներ, և կարո՞ղ է արդյո՞ք հորմոնալ թերապիան փոխել մարդու սեռական կողմնորոշվածությունը:

Այս բնագավառում առաջատար են Գյունեստ Դերների նեյրոհորմոնային հետազոտությունները: Համաձայն 1970-1980թթ. մեծ համբավ վայելող այս տեսության՝ նույնասեռականությունը մարդու ներգանգային զարգացման վաղ շրջանում հորմոնալ հաշվեկռի խախտման հետևանք է, որի արդյունքում ուժանում և խախտվում է ՊՏՀ-ի գլխուղեղի սեռական արբերակումը:

Այս համատեմատում կենդանիների վրա արված փորձերը ցույց են տվել հետևյալը. ծովային խոզուկի էգերի և արուների մոտ, որոնք իրենց ներարգանդային զարգացման ժամանակ ենթարկվել են արական սեռական հորմոնների՝ անդրոգենների ուժգին ներգործության, սեռական հասունացման ժամանակ ի հայտ է եկել էգերի հանդեմ սեռական հակում, ինչն էգերի դեմքում նշանակում է նույնասեռականություն:

Եվ ճիշտ հակառակը՝ սաղմերի մասնակի կամ ամբողջական անընկալունակությունն անդրոգենների նկատմամբ վիճակագրորեն կադված է արուների հանդեմ սեռական հակման բարձր միտումով, ինչը արուի դեմքում նշանակում է նույնասեռականություն:

Հետևաբար, կարելի էր ենթադրել, որ, կարգավորելով սեռական հասունացման փուլում զսնվող անձի հորմոնային հաշվեկռը և այն մոտեցնելով կամ նույնացնելով սարատեռական կողմնորոշվածություն ունեցող մարդկանց հորմոնային հաշվեկռին, կարելի է կենսաբանական ճանադարհով կասարել սեռական կողմնորոշվածության կարգավորումներ:

Սակայն հետագա ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ

եթե մինչձեռնարկային օրջանում հորձնալ գործոնները որոշիչ դեր ունեն մարդու սեռական կողմնորոշման հարցում, ադա հեձձնարկային օրջանում դրանք կարող են ազդեցություն ունենալ մարդու սեռական ակտիվության, բայց ոչ կողմնորոշման գործում: Հեձաբար, այս ընտությունը նույնդես համարվում է թերի և հեձագա լուրջ ուսումնասիրություններ է դահանջում:

- 4. Նեյրոանաձոմիական** բնագավառի հեձագոձությունները ցույց են ըվել, որ մարդու սեռական հակումների և վարբագծի համար դաձասալխանաձու են հիդդոթալանուսում ըեղակայված նյարդային բջիջների կորիզները: Այս ընտությունը հեձագոձոլ մասնագեձները (Ռ. Սվոր, Լ. Ալեն, Ս. Լևե) դնդում են, որ այդ կորիզները կանանց և ձղամարդկանց մոձ ըարբեր են, սակայն նույնասեռական ձղամարդկանց նյարդային բջիջների կորիզները թե՛ կառուցվածոլ, թե՛ նեյրոնների քանակոլ համանման են ըարասեռական կողմնորոշմանություն ունեցող կանանց կորիզներին:

Հեձևություն էր արվել, որ նույնասեռական ձղամարդկանց հիդդոթալանուսային նյարդակորիզները ձևափոխելոլ և նույնացնելոլ ըարասեռական կողմնորոշմանություն ունեցող ձղամարդկանց կորիզներին, կարելի է փոխել նրանց սեռական կողմնորոշմանությունը: Սակայն նեյրոանաձոմիայի բնագավառի հեձագոձոլներին դեռևս չի հաջողվել առաջին հայացփից ըաձ հասարակ թվացող միջամձությանը վերափոխել մարդու սեռականությունը:

- 5. Ծագումնաբանության և մոլեկուլյար կենսաբանության** բնագավառի հեձագոձոլների ընտության համաձայն՝ գոյություն ունի գեն կան գենների առանձին խումբ, որոլ կան որոնցոլ դայնամավորվում է մարդու սեռական կողմնորոշմանությունը: Ծագումնաբանների և հարակից մասնագիձությունների գիձնականների համար կարևոր ըեղեկաձվության աղբյուր են երկվորյակները: Բանն այն է, որ միաձվանի երկվորյակները, սերելոլ նույն ձվաբջից, ունեն միևնույն ձագումնաբանական կառուցվածոլ: Այսեղից կարելի է կաձարել մեկ կարևոր հեձևություն, որ եթե երկվորյակները որևէ բանոլ միմյանց նման են, ադա, ամենայն հավանականությամբ, դա դայնամավոր

ված է հենց ծագումնաբանությամբ (երկվորյակների օրինակով է աղագուցվել մի շարք կարևոր հիվանդությունների ծագումնաբանական էությունը): Հասկանիչների համընկնումը երկվորյակների մոտ կոչվում է համաձայնեցվածություն, որը կարող է լինել ամբողջական կամ մասնակի: Երկվորյակների վրա արվող հետազոտությունները կարող են դարձաբանել այս կամ այն հիվանդության ինչդեպ ֆիզիկական, այնպես էլ հոգեբանական առանձնահատկությունների նկատմամբ ծագումնաբանական հակվածությունը: «Հակվածության» մասին խոսվում է այն ժամանակ, երբ ծագումնաբանական հասկանիչը լիարժեք արտահայտչականություն չունի (երկվորյակների դարագայում՝ համաձայնեցվածություն): Այսինքն՝ եթե անգամ նման գեն ժառանգվում է, դեռ չի նշանակում, որ այն անդաման կարտահայտի անհատի ֆենոտիպը. այդ արտահայտչականությունը կարող է դայմանավորված լինել մի շարք գործոններով և գործի դնող մեխանիզմներով, որոնց շարքին կարող են դասվել ներառյալ գենոթային զարգացման կամ հետագայում արտաբերվող միջավայրի առանձնահատկությունները: Սակայն, ծագումնաբանների առջև ծառայած խնդիրն այն է, որ եթե ֆիզիկական արտաբերի դեմոնստրացիան անհատի մոտ կարող է, քանի որ դրանք արտահայտվում են երկվորյակներից երկուսի մոտ էլ և, հետևաբար, ժառանգական են, առաջինը էլ հոգեբանական դրսևորումներին առնչվող իրավիճակը, որոնց շարքին էլ դասվում է սեռական կողմնորոշվածությունը: Ենթադրելով, որ նույնատեսակությունը բնածին չէ և «մեղավոր» այն միջավայրն է, որում դաստիարակվում են նույնատեսականները, առաջ կասկածի տակ է դրվում միաձվանի երկվորյակների միջավայրը, որը ընդհանուր է և, որդես կանոն, ողջ մանկության ընթացքում երկվորյակները դաստիարակվում են միմյանցից անբաժան, հագնվում են միանման և անգամ ընդհանուր անկողին են կիսում մինչև ամուսնանալը:

Առաջին երկվորյակային հետազոտությունը անցկացվել է բժիշկ Դ. Կալլմանի կողմից 1952 թվականին: Այն ցույց է տվել նույնատեսակության լիարժեք համաձայնեցվածություն միաձվանի երկվորյակների մոտ, ինչը անմիջապես կասկածների տեղի է տալիս: Եվ իրոք, այս առաջին ուսումնասիրության արդյունքների մեջ սխալներ եղան՝ մեթոդների ոչ կատարյալ լինելու և ընս-

րանֆի միանմանության դասճառով (հեսազոսությունն անց էր կացվել ուղղիչ և հոգեբուժական հաստատություններում): Լուրջ հեսազոսությունների երկրորդ ալիֆն ընթացավ Մ. Բեյլի ղեկավարությամբ, որն իր կողմից շղամարդկանց զույգերի շրջանում կատարված հեսազոսությունների արդյունքները հրատարակեց 1991 թվականին, իսկ կանանց զույգերի արդյունքները՝ 1993 թվականին: Արդյունքներն անհամեմատ հավաստի էին, սակայն այստեղ էլ ծագումնաբանական դերի չափազանցվածությունն էր հնարավոր, քանի որ երկվորյակների հավաքագրումը կատարվում էր նույնասեռականների համար նախատեսված հրատարակություններում հայտարարություններ տեղադրելու միջոցով: Բավականին ֆինադասական մոտեցման դասճառով, հեսազայում Մ. Բեյլին ձեռնարկեց ևս մեկ խոշոր հեսազոսություն ընդհանուր ազգաբնակչությունից ընտրված ավստրալիացի երկվորյակների շրջանում: Այս հեսազոսության արդյունքները տպագրվել են 2000 թվականին և, ինչդեռ ակնկալվում էր, այս անգամ համընկնումների ցուցանիշն ավելի ցածր էր, բայց բավական, որդեսգի ադագուցվի ծագումնաբանական գործոնների նշանակալիությունը:

Այսօր այս հեսազոսությունից սացված սվյալները կարելի է համարել ամենահավաստին, քանի որ այն անցկացվել է մեծ թվով երկվորյակների շրջանում (756 զույգ), և բոլոր սվյալները մանրամասնորեն վերլուծության են ենթարկվել, այդ թվում և այն միջավայրը, որում ադրել են երկվորյակները: Հեսազոսության արդյունքները ցույց են տվել, որ՝

- սեռական կողմնորոշվածության համաձայնեցվածությունը համեմատաբար ավելի բարձր է միաձվանի երկվորյակների մոտ՝ 31,6%,
- սեռական կողմնորոշվածության հարցում նմանությունը կադ չունի մանկության շրջանում միանման դաստիարակության հետ,
- երկվորյակների մոտ նույնասեռականության ցուցանիշները չեն տարբերվում ազգաբնակչության հաշվով միջին վիճակագրական ցուցանիշներից և շղամարդկանց համար դրանք կազմում են 3,1%, իսկ կանանց համար՝ 2,5%, ինչը ևս

մասնանւում է Երջակա միջավայրի դերի աննւան լինելը,

- վերջաղես, կիրառելով կենսաշափական մոդելավորման ժամանակակից մեթոդները, գիտնականներն աղացուցել են, որ նույնասեռականութունը որոշ չափով ժառանգական է, այն դարագայում, երբ սոցիալական միջավայրի և ընտանեկան դաստիարակութան գործոնների ազդեցութան հավանականութունը ծայրահեղ աննւան է:

Այսդիսով, գոյութուն ունեն սարբեր սեութուններ, որոնք յորորինակ վարկածներ են առաջարկում մարդու սեռական կողմնորոշվածութան ծագումնաբանութան և դրա բազմազանութան վերաբերյալ: Ցավով, այդ բոլոր սեութունները դեռևս թերի են և հետագա ուսումնասիրութունների կարիք ունեն, որոնք կարող են սեակետների կարգավիճակից դրանք վերափոխել գիտականորեն աղացուցված սեութունների:

Հնարավոր է նաև դեռևս սաղմնային փուլում զգնվող այլ սեութունների հետագա առաջխաղացում կամ սարբեր սեութունների զուգակցման արդյունքում ստացված միասնական բացատրութուն:

Ինչդիսին էլ որ լինի մարդու սեռական կողմնորոշվածութունը, այն անհասի սեռականութան անբաժանելի մասն է և դա հանջում է հարգալից, հանդուժողական վերաբերմում, ինչդես նաև սեռական բազմազանութունը որդես այդդիսին ընդունելու խախուսում, իսկ որոշ դեղմերում՝ մասնագիտական խնամք և աջակցութուն:

ՆՈՒՅՆԱՍԵՌԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ «ԲՈՒԺՄԱՆ» ԱՆԱՐԴՅՈՒՆԱԿԵՏ ՓՈՐՁԵՐԸ

20-րդ դարի սկզբին համաբխարհային հանրութունը սկսեց նույնասեռականութունը դիտարկել ոչ թե որդես հոգևոր մեղք և մոլորութուն, այլ որդես հիվանդութուն, որն անհրաժեշտ է բուժել: Նման մոտեցման զարգացման հիմք կարելի է համարել **Կառլ Հենրիխ Ուրլիսսի** (1825-1895թթ.) աբխատրութունները: Լինելով նույնասեռական և մտավախութուն ունենալով, որ կարող է դաժան

բռնությունների ենթարկվել իր նախասիրությունների համար՝ նա որոշում է հանրությանն աղացուցել, որ նույնասեռականությունը մարդու հոգեկան առանձնահատկությունն է և ոչ թե մեղ: Ընդունելով սեփական կենսափորձը որդես հիմք՝ 1864-1869թթ. նա Նում Նումասոս կեղծանվան ճակ տղագրում է մի շարք մենագրություններ «Տղամարդկանց միջև սիրո հանելուկների վերլուծություններ» ընդհանուր վերնագրով: Նա առաջինն էր, որ իր աշխատություններում բնութագրեց նույնասեռական տղամարդուն, առաջարկեց «սեռական կողմնորոշվածություն» տերմինը և սեսակես հայտնեց, որ մարդու սեռական կողմնորոշվածությունը բնածին է, բնական և, հե՛տևաբար, կյանքի ընթացքում ենթակա չէ փոփոխության: Տղամարդու հակումը դեղի տղամարդն Ուրլիխսն անվանեց **ուրանիզմ**՝ Ուրան առաստելական աստծո անունով, որը հին հույների հավաստիվ նույնասեռականների ասվածն էր: Հետագայում նրա գործընկեր հունգարացի բժիշկ **Կառլ Մարիա Բենկեյերը** 1869թ. առաջարկում է «հոմոսեքսուալ» տերմինը (լատ. homos-նույն, sexus-սեռ): Նոյասակ ունենալով աղափնել ուրանիզմով ճառադողներին՝ Ուրլիխսը դիմում է իր ընկերներին՝ ախտաբան Ռուդոլֆ Վերխովին, հոգեբույժներ Կառլ Վեսֆալին և Ռիխարդ Կրաֆս-Էրինգին: Ամփոփելով համատեղ աշխատանքները՝ 1886թ. Կրաֆս-Էրինգը տղագրում է իր «**Սեռական Դիպացիաներ**» աշխատությունը, որտեղ նույնասեռականությունը դիտվում է որդես մարդու հոգեկանությունը աղակալունացնող ախտածին վիճակ: Իր ժամանակաշրջանի գիտական աշխարհում մեծ հեղինակություն վայելելով՝ Կրաֆս-Էրինգի սեսությունը միանգամից համընդհանուր ճանաչում ձեռք բերեց, և սկսվեց նույնասեռականության բուժման դարաշրջանը, որը Տեյց մինչև 20-րդ դարի 80-ական թվականները:

19-րդ դարի վերջերից մինչև 20-րդ դարի սկիզբը նույնասեռականությունը բուժում էին **ամորձահասմամբ**: Ենթադրվում էր, որ մարդուն իր իսկ սեռի ներկայացուցիչների հանդեպ սեռական հակումից կարող են ձերբազատել՝ հեռացնելով նրա սեռական գեղձերը: Սակայն սարիներ ձգվող դիտարկումները ցույց տվեցին, որ ամորձաս տղամարդկանց մոտ նույնասեռականությունը չի վերանում: 1912 թվականից նման վիրահատություններն արգելվեցին:

Այնուհետև սկսեց մեծ ճանաչում վայելել **Ի. Ա. Պավլովի ղայմանական ռեֆլեքսների սեսությունը**: Փորձերը, որոնք Ի. Ա. Պավլովն

անում էր շնորհի վրա, որովհետև կրկնել նաև նույնաստեղծականներին բուժելու նպատակով: Նույնաստեղծականին նստեցնում էին մութ սենյակում և ստիղուն զբաղվել ձեռնաշարժությամբ: Այն դահին, երբ նա հասնում էր սերմնաժայթքման, սենյակում միանգամից վառվում էր ուժեղ լուսավորություն: Միաժամանակ, հանկարծակիի եկած շղամարդը դառնում էր սերկ կնոջ տղայի: Ենթադրվում էր, որ մի ֆանի սեանսից հետո նույնաստեղծական շղամարդկանց մոտ կձևավորվի մերկ կնոջ մարմնից զբաղվելու դրամատիկական ռեֆլեքս: Այնուամենայնիվ, բժիշկներին այդպես էլ չհաջողվեց դավաճանական նմանատիպ փորձերով բուժել նույնաստեղծականներին:

Նույնաստեղծականությունից «բուժվելու» ամենամարդկային արբերակներից են **էլեկտրական և զգվանֆ թերապիաները**: Նույնաստեղծական շղամարդկանց ցուցադրում էին մերկ շղամարդու նկարներ, և երբ նա հասնում էր ստեղծական զբաղման և նկատելի էրեկցիայի, նրան միանգամից ենթարկում էին բարձր լարման էլեկտրականության հարվածի (էլեկտրական թերապիա) կամ ներարկում էին ցնցումներ, արտաբնական և փսխումներ առաջացնող դեղամիջոցներ (զգվանֆ թերապիա):

Բժիշկների նպատակն էր նույնաստեղծականների մոտ զգվանֆ և հակակրանֆ առաջացնել շղամարդու մարմնի հանդեպ: Ենթադրում էին, որ 10-20 այդպիսի սեանսները կարող են բուժել նույնաստեղծականությունից: Հետաքրքիր է, որ նման թերապիաներն ունենում էին իրենց «դրական» ազդեցությունը, որը, սակայն, շատ կարճ էր տևում, որից հետո նույնաստեղծականները վերադառնում էին իրենց հին կենսակերպին:

Դժվար է ասել՝ մեթոդի անմարդկայնությունը, թե՞ անարդյունավետությունը ստիղմեցին բժիշկներին հրաժարվել «բուժման» այս ձևից: Բացի դրանից, հոգեբանության ոլորտում զարգանում էր նոր ուղղություն՝ **Չ. Ֆրեյդի հոգեվերլուծության թերապիան**: Համաձայն բուժման այս արբերակի՝ մարդու ստեղծականության առանձնահատկությունները շղամարդկանց են մանկական հոգեկան ցնցումների հետ: Հետևաբար, հոգեվերլուծություն կատարելով և զսնելով նույնաստեղծականության ակունքներն անհատի մանկությունում՝ կարելի է վերացնել հոգեկան ցնցման ազդեցությունը՝ դրանով իսկ մարդուն «բուժելով» նույնաստեղծականությունից: Սակայն

գրանցվում էին դեռիմեր, երբ մարդիկ տարիներով հաճախում էին հոգեվերլուծության սեանսների, բայց այդպես էլ չէին «բուժվում» նույնաստեռականությունից:

Անհաջող և աղարդյուն էին նաև հոգեբանների կողմից առաջարկված «բուժման» այլընտրանքային տարբերակները, օրինակ՝ ամերիկացի հոգեբույժ **Ջ.Կուակերոսի առաջարկած հիմնուղ:** Նա լուրջում էր, որ հիմնուսի միջոցով կարելի է բուժել մարդկանց «անբնական» հակումն իրենց սեռի անձանց նկատմամբ:

Անհաջողության մասնվեց նաև **ինֆնազսոման քերադիան**, որի կողմնակիցները լուրջում էին, որ նույնաստեռականները, չունենալով բարոյական այլ ընտրություն, ողբ է գաղթել իրենց սեռական ցանկությունները՝ հրաժարվելով ցանկացած սիոնի սեռական հարաբերություններից:

Յուրօրինակ բուժման տարբերակ էր առաջ քաշել ամերիկացի հոգեբույժ **Ու. Ֆարմոնսը:** Նա առաջարկում էր 10 օր շարունակ այրել նույնաստեռական «հիվանդների» ճակատը և գոտկային հասվածք, ինչը, նրա կարծիքով, կարող էր բերել լիարժեք բուժման:

1950թթ. մեծ ճանաչում ունեւ **Է. Բերգերի տեսությունը**, որի համաձայն՝ նույնաստեռականությունը հոգեկան մագոխիզմի մի տեսակ է: Մարդու նման հոգեվիճակը նա համարում էր ենթագիտակցական և, հետևաբար, անգիտակից: Սա էլ, նրա կարծիքով, հանգեցնում է ինֆնաբայբայման: Բերգերը գտնում էր, որ ինֆնաբայբայումից կան նույնաստեռականությունից հնարավոր էր «բուժել» հոգեվերլուծության օգնությամբ գտնելով դրա տղատձառը: Որտես օրինակ դիտարկվում էր թեմանամիը վատ մոր հանդեպ: Պատձառը գտնելուց հետո կարելի էր առաջարկել բուժումը:

Այս ընթացքում զարգացում էր աղում **ռենսգենյան ճառագայթների կիրառումը** բժեկության տարբեր բնագավառներում: Մասնագետները զերծ չմնացին ռենսգենոքերադիան օգտագործել նաև նույնաստեռականությունը «բուժելու» համար: Կար կարծիք, որ նույնաստեռական հակման տղատձառը սեռական գեղձերի գերակսիվությունն է: Յետևաբար, դրանք ենթարկելով ճառագայթների ուղղակի ազդեցության՝ կարելի է նվազեցնել գերակսիվությունը, դրանով իսկ «բուժելով» նույնաստեռականությունը:

Զարգացնելով **սեռական գեղձերի գերակսիվությամբ** և սեռական հորմոնների գերբնականությամբ լոպսոստիկոզով և նույնասեռականության ճանաչողական փոփոխությունը՝ բժշկությունը հերթական ծանրագույն սխալը թույլ սկսեց: Ենթադրելով, որ նույնասեռական շղամարդուն իզական սեռի հորմոններ ներարկելով կարելի է նվազեցնել արական սեռի հորմոնների ֆանակը և, հետևաբար՝ դրանց գերակսիվությունը, որոշվեց նույնասեռական շղամարդկանց նշանակել էստրոգենաթերապիա: Սակայն սոլասելիֆներն այդպես էլ չարդարացվեցին. փոխարենը՝ էստրոգեն ընդունող շղամարդկանց մոտ սկսեցին ձևավորվել երկրորդական սեռական հասկանիչներ՝ կրծքի մեծացում, ձայնի փոփոխություն, ճարձային կուտակումների ավելացում կոնների քոլանոմ, մազածածկույթի փոփոխություն: Համանման փոփոխություններ էին տեղի ունենում նաև անդրոգեններ ընդունող կանանց մոտ: Նրանց մոտ սկսվում էին ձևավորվել արական երկրորդային սեռական հասկանիչներ, ընդհուպ ծլիկի մեծացում: Բախվելով բուժման նմանափոխ անկանխատեսելի արդյունքի՝ այս անգամ էլ բժիշկները որոշեցին շղամարդկանց ներարկել անդրոգեններ՝ բերելով նրանց շղամարդկայնության բարձրացման, իսկ կանանց՝ էստրոգեններ՝ նրանց կանացիությունը բարձրացնելու համար: Հորմոնների ավելցուկը կրկին բերում էր անցանկալի արդյունքների, իսկ փորձարկումների ենթարկվող նույնասեռականների սեռական հակումները ոչ միայն չէին վերանում, այլև դառնում էին առավել ընդգծված:

Չհասնելով ցանկալի արդյունքի՝ բժշկությունը դիմեց ծայրագույն միջոցների, այն է՝ վիրաբուժական: ԱՄՆ-ում սկսեցին կիրառել **լոբոտոմիան**: Սակայն լոբոտոմիայի միջոցով վիրաբույժներին հաջողվեց ոչ միայն վերացնել մարդու նույնասեռական հակումները, այլ նաև՝ ցանկացած սեռական հակում, ինչպես նաև՝ հուզական և զգայական արձագանքման բոլոր ընդունակությունները: Բարեբախտաբար, «բուժման» այս սարքերակը երկար կիրառում չունեցավ. փոխարենը՝ վիրաբույժները սկսեցին զանազան այլ վիրաբուժություններ կիրառել ուղեղի այլ հասվածներում: Նրանք վիրահատության ճանադարձով վերացնում էին ուղեղի աջ և ձախ կիսագեղերի միջև առկա կաղերը, ինչպես նաև այն հյուսվածքները, որոնք ենթադրաբար կարող էին Պասսախանասու լինել մարդու սեռական վարձագծի համար (ֆայֆայում էին հիպոթալամուսի առանձին հյուս-

վածքներ և այլն): Սակայն նման վիրահասական միջամտությունները հանգեցնում էին առողջության անդառնալի փոփոխությունների և մարդկային կորուսների: Բարեբախտաբար, 1969 թվականին վերջնականապես արգելվեցին նույնասեռականությունը «բուժելու» նպատակով նմանափոփ վիրահասական միջամտությունները:

Այսօր, կիրառելով բժշկական զանազան մեթոդներ, ժամանակի բոլոր նորագույն ձեռքբերումները և չհասնելով ցանկալի արդյունքի՝ Տեսաբաններն սկսեցին առաջարկել նույնասեռականության բուժման սոցիալական արբերակներ: Առաջին այդօրինակ փորձերից էր նույնասեռականներին ստիմոլաբար արասեռականների հետ ամուսնացնելը կամ, օրինակ, նույնասեռական շղամարդու կամֆին հակառակ արասեռական հարաբերությունների դրդելը՝ այս նպատակով օգտագործելով առևտրային սեփա աշխատողներին: Ենթադրվում էր, որ ձեռք բերելով արասեռական հարաբերությունների փորձ՝ նույնասեռականները կցանկանան դրանով զբաղվել նաև հետագայում: Չավե՛տական էր նաև այն տեսությունը, որի համաձայն՝ նույնասեռականությունը կարելի էր «բուժել» ճգնաժամի գիտություններով, օրինակ՝ մաթեմատիկայով զբաղվելու միջոցով:

Նույնասեռականության «բուժման» մեթոդներ են առաջարկել նաև կրոնական գործիչները: Այս մեթոդները եղել են բազմաբնույթ՝ կրոնական օրենքներին խստագույնս հետևելուց, եկեղեցական կյանքով ապրելուց մինչև էկզորցիզմի (չար ոգիների վճարման ծիսակատարություն) կիրառում:

Մարդկությանը ժառանգվեց ավելի քան մեկ ու քառորդ դար, որդեգրվեց վերջապես ընդունվի Կ. Յ. Ուլրիխսի տեսությունը, որի համաձայն՝ նույնասեռականությունը մարդու հոգեկանության առանձնահատկություն է և այն նույնքան բնական է, որքան արասեռականությունը և, առհասարակ, սեռական ցանկացած դրսևորում:

ՍԵՌԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ԻՐԱԿՈՆՔ

ՍԵՌԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՆԿՏԱՆԳ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սեռական առողջությունը ֆիզիկական, զգայական, մտավոր, սոցիալական առողջության մի վիճակ է, որը տայնամավորված է անձի սեռականությամբ և նրա սեռական վարագծով: Սեռական առողջությունը հարգալից մոտեցում է ղահանջում սեռականության ու սեռական հարաբերություններին վերաբերող հարցերին, ինչդես նաև բռնությունից, խսրականությունից և կոդոսությունից գերծ, հաճելի և ադահով սեռական կյանք ունենալու հնարավորություն ենթադրում:

Մարդու կյանքի անբաժանելի մասն են կազմում սեռական հարաբերությունները: Եթե Դուք որոշել եք սեռական հարաբերություններ ունենալ, դես է իմանաք՝ ինչդես հոգ սանել Ձեր առողջության մասին, որդեսզի խուսափեք անցանկալի սեռավարակներից, ՄԻԱՎ/ՁԻԱԴ-ից և սեռական ճանադարհով փոխանցվող այլ հիվանդություններից: Հիշեք, որ անգամ մեկ չդաւսդանված սեռական հարաբերությունը կարող է սեռավարակ ձեռք բերելու դասճառ դառնալ:

Առավել անվսանգ են այն սեռական հարաբերությունները, որոնց ժամանակ բացառվում է մի զուգընկերոջ արյան կամ սերմահեղուկի ներթափանցումը մյուսի օրգանիզմ: Սեռական հարաբերությունն անվսանգ դարձնելու հիմնական սարբերակը դաւսդանիչ միջոցների օգսագործումն է, որոնցից առավել հասանելին դահդանակն է:

ՍԵՌԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Բոլոր մարդիկ՝ անկախ իրենց սեռական կողմնորոշվածությունից և սեռական վարագծից, դես է՝

- հնարավորություն ունենան իրենց հասկանալի լեզվով սեղեկասվություն սսանալ մարդու սեռականության և սեռական առողջության մասին,
- ի վիճակի լինեն դաւսդանվել սեռական ճանադարհով

փոխանցվող վարակներից և հիվանդություններից,

- ի վիճակի լինեն ընտելու երբ և ում հետ սեռական հարաբերություն ունենալ,
- ի վիճակի լինեն զերծ մնալ սեռական բռնության ենթարկվելուց կամ անցանկալի սեռական հարաբերություն ունենալուց,
- սեռական հարաբերություններում ակնկալեն և ղախանջեն հավասարություն, փոխադարձ համաձայնություն, հարգանք ու երկողմանի ղախասխառնասվություն:

SUS մարդու իրավունքները ներառում են սեռականության վերահսկման և դրա վերաբերյալ ազատ որոշումներ կայացնելու, ինչդեպ նաև բռնությունից, խտրականությունից և կոռուպցիոնից զերծ սեռական առողջություն ունենալու իրավունք: Սեռական հարաբերություններում անհրաժեշտ է դրսևորել զուգընկերների հավասարություն, ինչդեպ նաև փոխադարձ հարգանք և ղախասխառնասվություն սեռական վարագծի ու դրանից բխող հետևանքների նկատմամբ:

Սեռական իրավունքն իր մեջ ներառում է միջազգային իրավունքներում և մարդու իրավունքների միջազգային փաստաթղթերում արդեն ճանաչված իրավունքները: Սրանք ներառում են բռնությունից, խտրականությունից և կոռուպցիոնից զերծ մնալու բոլորի իրավունքները, որոնք են՝

- սեռականության մասին տեղեկասվություն փնտրելը, ստանալը և մատուցելը,
- սեռական դաստիարակությունը,
- մարմնի անձեռնամխելիության իրավունք ունենալը
- զուգընկերոջ ընտրությունը,
- սեռադեպ ակտիվ կամ ղախիվ լինելու որոշումը,
- փոխհամաձայնեցված սեռական հարաբերությունը (ստիպված չլինել սեռական հարաբերություն ունենալ բռնությամբ կամ ֆիզիկական ուժի միջամտությամբ)
- սեռական ճանաղարհով փոխանցվող վարակներից և հիվանդությունների ձեռք բերելուց ղախսղանված լինելը:

ՊԱՐՊԱՆԱԿ

Պահպանակը հասուկ դաճաճանիչ միջոց է՝ նախատեսված օգտագործելու էրեկցված առնանդամի վրա: Այն իր մեջ է հավաքում սերմնահեղուկը՝ կանխելով դրա ներթափանցումը:

Պահպանակն ունի ավելի քան երկու հազար սարվա դասնություն: Նրա նախասիղերն օգտագործվել են դեռ հին Զինասանում: Այսօր դասնակների զգալի մասն արտադրվում է լատեքսից՝ հետևյալ ծառի հասուկ արագասուկից: Պահպանակի որոշ տեսակներ արտադրվում են բնական կաշվից, սարբեր թաղանթներից, օրինակ՝ աղիների, արհեստական լոլիմերներից, սակայն սրանցից և ոչ մեկը հուսալի չէ սեռավարակներից դաճաճանվելու համար: Այդ դասաճառով, խորհուրդ է տրվում օգտագործել միայն լատեքսից դասաճառվածները:

ՊԱՅՊԱՆԱԿԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

- Պահպանակը գնելիս ուճադրություն դարձրեք դիտարկելիության ժամկետին և սուղօք փաթեթի ամբողջականությունը՝ նրա ներսում օդի առկայությունը ճշտելու միջոցով:
- Պահպանակը բացելիս կտրող կամ ծակող գործիքներ մի օգտագործեք : Բացելու համար հասուկ նախատեսված հասված կնկատեք : Պետք է բացել նրբորեն՝ առանց այդ հասվածը վնասելու :
- Մի բացեք դասնակի փաթաթված օղակը մինչև առնանդամի գլխիկի վրա այն տեղադրելը:
- Պահպանակը ճիշտ կողմով տեղադրեք էրեկցված առնանդամի գլխիկին, իսկ եթե կողմը ռիթմիկ է, ապա լավ կլինի վերցնել նոր դասնակ: Մի փորձեք հագցնել դասնակը, քանի որ դեռ առնանդամը էրեկցված չէ :
- Մինչև հագցնելը՝ ցուցամասի և բութ մասի օգնությամբ սեղմեք դասնակի վերին ղակաման հասվածը, որդեսգի ներսում եղած օղը դուրս մղվի :
- Շարունակելով դասնակը ղակաման հասվածը՝ դասնակն իջեցրեք ողջ երկարությամբ՝ գլորելով մինչև առնանդամի հիմքը:
- Սերմնաժայթքումից անմիջապես հետո՝ նախքան էրեկցիայի վերանալը, առնանդամը դուրս հանեք՝ դասնակը բռնելով

հիմնից:

- Պսկաձև գլխիկը ներքև դահած՝ հանգուցակապեք դահողանակի հիմքը և նոր միայն նետեք աղբարկողը:
- Յուրաքանչյուր սեռական հարաբերության ժամանակ օգտագործեք նոր դահողանակ: Պահողանակը չի կարելի լվանալ, այն ենթակա չէ կրկնակի օգտագործման:

ԻՆՉՊԵՍ ՆՎԱԶԵՑՆԵԼ ՊԱՅՊԱՆԱԿԻ ՊԱՏՌԿԵԼՈՒ ՀԱՎԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

- Պահողանակ ձեռք բերելիս աշխատեք ընտրել որակյալը: Որակյալ դահողանակը ղեկ է համադասասխանի միջազգային չափանիւշներին և ունենա ISO (Սահողարդացման Միջազգային Կազմակերպություն), CE (Եվրոմիության չափանիւշներ) կամ OMS (Առողջադահողության Միջազգային Կազմակերպության չափանիւշներ) արժեքները:
- Ընտրեք "strong" կամ "ultra-strong" ցուցումներով դահողանակ:
- Խորհուրդ է տրվում օգտագործել "Ստուգված է համադասասխան EN 600" ցուցումով դահողանակները: Այս տեղեկատվությունները կարելի է տեսնել դահողանակի փաթեթի վրա:
- Պահողանակը միշտ դահեք չոր և սառը տեղում, արևի լույսից հեռու:
- Պահողանակն առանց դահողանիչ փաթեթի չի կարելի դահել:
- Անհրաժեշտության դեպքում (ֆիչ ֆուլով դահողանակ, հետանցֆային հարաբերություն) օգտագործեք հավելյալ ֆուլներ (լուրբիկանս, լուրբիգեյ)
- Օգտագործեք միայն ջրային հիմքով դահողանակները:
- Պահողանակների հետ մի օգտագործեք բուսական կամ ճարձային հիմքով ֆուլներ, յուղեր, ֆանի որ դրանք ֆայֆայում են այն:
- Տարբեր տեսակի սեռական հարաբերությունների համար (հեցոցային, հետանցֆային, բերանային) օգտագործեք համադասասխան դահողանակ:
- Չի կարելի օգտագործել երկու դահողանակ միաժամանակ, ֆանի որ միմյանց հետ շփումից դրանք կարող են դահողանակ:

ԻՆՉ ԱՆԵԼ, ԵԹԵ ՊԱՅՊԱՆԱԿԸ ՊԱՏՌԿԵԼ ԿԱՍ ՍԱՅԵԼ Է

Յեանցաբան հարաբերության ժամանակ`

- անմիջադեմ ընդհատել հարաբերությունը,
- եթե սերմնաժայթքումը տեղի է ունեցել, ղեփ է փորձել որքան հնարավոր է սրբել-հեռացնել սերմնահեղուկը,
- հեանցաբան լվացումը ցանկալի չէ, քանի որ այն կարող է վնասել ուղիղ աղու լորձաթաղանթը և մեծացնել վարակվելու վտանգը,
- ակտիվ զուգընկերը ղեփ է միզի և լվանա առնանդամը:

Բերանային հարաբերության ժամանակ`

- անմիջադեմ ընդհատել հարաբերությունը,
- եթե սերմնաժայթքումը տեղի է ունեցել, դուրս թփել սերմնահեղուկը,
- բերանը ողողել ուրև հակամեխիչ մյուսով, օրինակ` օղիով,
- ցանկալի չէ օգտագործել ասամի խոզանակ, քանի որ այն կարող է վնասել լնդերը և մեծացնել վարակման հավանականությունը :

Յեոցային հարաբերության ժամանակ`

- անմիջադեմ ընդհատել հարաբերությունը,
- կինը ղեփ է աշխատի հեռացնել սերմնահեղուկը` հեոցի մկանները սեղմելու միջոցով,
- տղամարդը ղեփ է միզի և լվանա առնանդամը,
- անցանկալի հղիությունից խուսափելու համար կարելի է հեոցի մեջ տեղադրել սղեմիցիդ դեղորայք, որը, սակայն չի կարող դաշտանել ՄԻԱՎ-ից և այլ սեռավարակներից,
- կատարել արտաբան լվացում,
- խորհուրդ չի տրվում կատարել հեոցային լվացում, քանի որ վարակը, ինչպես նաև սերմնաբջջիները կարող են ջրի հոսքի հետ հասնել արգանդ և մեծացնել սեռավարակի և հղիության հավանականությունը:

ՄԻԱԿ/ՁԻԱՐ-Ի ԲԺՇԿԱԿԱՆ
ԱՍՊԵԿՏՆԵՐԸ

Մարդու ինունային անբավարարության վիրուս (ՄԻԱՎ)՝ վիրուս, որն ախտահարում է մարդու ինունային (դաճաճանական) համակարգը և հանգեցնում ինունային անբավարարության զարգացման: **ՄԻԱՎ վարակ**՝ երկարատև ընթացքով բրնձիկ վարակիչ հիվանդություն, որի հա-րուցիչն է ՄԻԱՎ-ը:

Ձեռքբերովի ինունային անբավարարության համախտանիշ (ՁԻԱԳ)՝ հիվանդություն, որը զարգանում է ՄԻԱՎ-ով վարակված բոլոր մարդկանց մոտ, համարվում է ՄԻԱՎ վարակի վերջին փուլը, բնորոշվում է ինունային համակարգի գործունեության խաթարմամբ, որի հետևանքով օրգանիզմն անդաճաճան է դառնում զանազան վարակիչ և ուռուցքային հիվանդությունների նկատմամբ:

ՄԻԱՎ վարակակիր՝ մարդ, որի օրգանիզմում հայտնաբերվել է մարդու ինունային անբավարարության վիրուսը կամ դրա նկատմամբ առաջացած հակամարմինները: ՄԻԱՎ վարակակիրն իր ողջ կյանքի ընթացքում վարակի աղբյուր է:

ՁԻԱԳ-ով հիվանդ՝ մարդ, որն ունի մարդու ինունային անբավարարության վիրուսով դրամանավորված ինունային համակարգի խոր ախտահարում և դրա հետևանքով առաջացած ախտաբանական դրսևորումներ:

ՄԻԱՎ-Ի ՓՈԽԱՆՑՄԱՆ ՈւՂԻՆԵՐԸ

ՄԻԱՎ վարակի աղբյուրը ՄԻԱՎ վարակակիրներն են: Նրանց մոտ ՄԻԱՎ-ը հայտնաբերվում է օրգանիզմի բոլոր կենսաբանական հեղուկներում, սակայն վարակվելու համար բավարար քանակությամբ վիրուս կա միայն արյան և սերմնահեղուկի մեջ:

Վարակված մարդուց առողջ մարդուն ՄԻԱՎ-ը կարող է փոխանցվել՝

1. արյան միջոցով,
2. սեռական ճանադարհով,
3. ՄԻԱՎ վարակակիր մորից երեխային:

Հնարավոր է վարակվել՝

- չախտազերծված ներակիչների միջոցով,
- առանց դահողանակի ներթափանցող սեռական հարաբերու-

- թյունների ժամանակ,
- վարակակրի արյան՝ մյուսի օրգանիզմ ներթափանցման ժամանակ (վերքերի, խոցերի, լորձաթաղանթների միջոցով),
- արյան փոխներարկման և օրգանների փոխադասվածման ժամանակ,
- վարակակիր մորից երեխային՝ հղիության ընթացքում, ծննդաբերության ժամանակ և մայրական կաթով կերակրելիս:

Հնարավոր չէ վարակվել՝

- ձեռքով բարևելիս,
- ընկերական համընթացների միջոցով,
- ընդհանուր սղասփի և սննդամթերքի միջոցով,
- ընդհանուր զուգարանից և բաղնիքից օգտվելիս,
- կենցաղային իրերի միջոցով,
- Տնային կենդանիներ և թռչուններ խնամելիս կամ մոծակի և այլ միջատների խայթումից,
- հասարակական վայրեր, մարզադահլիճ, լողավազան և այլուր հաճախելիս:

Արյան ճանադարհով վիրուսը կարող է փոխանցվել զանազան բժշկական միջամտությունների ժամանակ, օրինակ վարակված արյան և նրա բաղադրանյութերի ներարկման դեղով: Արյան ճանադարհով վիրուսը կարող է փոխանցվել նաև վերքի միջոցով՝ ուղղակիորեն արյան մեջ, կտրվածքի կամ վնասված մաշկի միջով, ինչպես նաև վարակված և չմանրէազերծված սրսկիչով ներարկելու դեղով, վիրաբուժական ներթափանցող միջամտությունների ժամանակ:

Սեռական ճանադարհով վարակումը հանարավոր է բոլոր սեռակի ներթափանցող չղաճադարձված սեռական հարաբերությունների ժամանակ: Սեռական ճանադարհով ՄԻԱՎ-ի փոխանցումը կազմում է աշխարհում բոլոր արձանագրված վարակման դեղքերի 70 - 90%-ը, իսկ բոլոր դեղքերի 5-10%-ը դայմանավորված է ռդամարդկանց միջև նույնասեռական հարաբերություններով: Որոշ երկրներում, օրինակ՝ Հյուսիսային Ամերիկայում, Ավստրալիայում, Նոր Զելանդիայում և Արևմտյան Եվրոպայի երկրների մեծ մասում, այն հասնում է 70%-ի: Սեռավարակների առկայությունը 3-4 անգամ բարձրացնում է ՄԻԱՎ-ով վարակվելու վսանգը, իսկ խոցային ախտահարումների դեղքում այն մեծանում է 6-10 և ավելի անգամ:

ՄԻԱՎ-Ի ՆԿԱՏՄԱՍԲ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԳԱՐՏՆԻՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ

Երբ ՄԻԱՎ-ը ներթափանցում է արյան մեջ, օրգանիզմում սկսվում են արտադրվել հակամարմիններ, որոնց միջոցով մարդը սկսում է դայաբարել վիրուսի դեմ: Իսկ ՄԻԱՎ վարակի լաբորատոր ախտորոշման հիմնական մեթոդն արյան շիժուկում այդ հակամարմինների հայտնաբերումն է: Սակայն, բանն այն է, որ արյան հետազոտությամբ հայտնաբերվելու համար բավարար ֆանակով հակամարմիններ վարակվածների 90-95%-ի արյան մեջ ի հայտ են գալիս վարակվելուց 3 ամիս, 5-9%-ի մոտ՝ 6 ամիս հետո և 0,5-1%-ի մոտ՝ մինչև մեկ տարի անց («դասուհանի շրջանում»): Հետևաբար կասկածելի սեռական հարաբերություն ունենալուց հետո նմանակահարմար է ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ հետազոտվել մոտ երեք ամիս անց, այնուհետև դարձրաբար՝ մինչև մեկ տարի: ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ հետազոտության արդյունքը կարող է լինել դրական կամ բացասական: Դրական դասասխանը նշանակում է մարդու մոտ հայտնաբերվել են ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ հակամարմիններ, ինչը վկայում է վարակվածության մասին, սակայն դեռ է անցնել կրկնակի հետազոտություն: Բացասական դասասխանը նշանակում է մարդու օրգանիզմում չեն հայտնաբերվել ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ հակամարմիններ, սակայն դա միանշանակ սփոփոխ չէ, քանի որ հնարավոր է մարդը վարակված է ՄԻԱՎ-ով և զսնվում է «դասուհանի շրջանում» կամ էլ արդեն ՁԻԱԳ-ի փուլում է:

Սակայն, ինչդիպիսին էլ լինի հետազոտության արդյունքը, միևնույն է՝ օրենսդրական դաժան աղափոխում է լիակատար գաղտնիություն: «Բնակչության բժշկական օգնության և սոցիալական մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի գ) կետի և «Մարդու ինուևային համակարգի անբավարարության կանխարգելման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի գ) կետի համաձայն՝ բժշկական օգնության դիմաց, նաև բժշկական օգնություն և սոցիալական սնացած յուրաքանչյուր ոք, այդ թվում նաև ՄԻԱՎ-ով վարակված անձի, իրավունք ունեն դասանջել բժշկական գաղտնիության աղափոխում:

Մյուս կողմից, բժշկական օգնություն և սոցիալական իրականաց-

նողները «Բնակչության բժշկական օգնության և սղասարկաման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 19-րդ հոդվածի ե) կետի համաձայն՝ դարձավոր են աղահովել մարդու՝ բժշկի օգնությանը դիմելու փաստի, նրա առողջական վիճակի մասին հետազոտման, ախտորոշման և բուժման ընթացքում դարձված ռեզեկուսիոնների գաղտնիությունը: Իսկ վերոնշյալ օրենքները խախտելու և հիվանդի առողջական վիճակի մասին ռեզեկուսիոններ հայտնելու դեպքում նրանք դասասխանասվություն են կրում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Սեռական կողմնորոշվածություն	3
Սեռական վարձագիծ	5
Նույնասեռականության ծագումնաբանությունը	8
Նույնասեռականության «բուժման» անադյունավետ փորձերը	14
Սեռական առողջություն և անվսանգ սեռական հարաբերություններ	21
Սեռական իրավունք	21
Պահպանակի օգտագործումը	24
Ինչդեռ նվազեցնել Պահպանակի դասովելու հավանականությունը	25
Ի՞նչ անել, եթե Պահպանակը դասովել կամ սահել է	26
ՄԻԱՎ-ի փոխանցման ուղիները	28
ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ հեսազոսություն և հեսազոսության գաղտնիության երաժիխները	30

Գրույկը հրատարակված է
«Մենք հանուն ֆաղափարական հավասարության» ՀԿ-ի կողմից
amfAR կազմակերպության ֆինանսական աջակցությամբ:

«Մենք հանուն ֆաղափարական հավասարության» ՀԿ
P.O. BOX 67, Երևան 0010, ՀՀ
Էլ փոստ: hivaid@wfce.am
URL: www.wfce.am / www.msm.am

We For Civil Equality

wearewe.org